

*Максим Миколайович Пендюра,
завідувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-3589-0184*

*Артем Павлович Вадімов,
аспірант кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0009-9625-1341*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Постановка проблеми. Останні світові та вітчизняні тенденції змін, перетворень і трансформацій у різних сферах життя суспільства, сферах людської діяльності та загалом суспільних відносинах зумовлюють необхідність прийняття, зміни та доповнення окремих актів законодавства. Це відбувається не тільки, щоб досягти регулювання в нових умовах та обставинах, а й підвищити ефективність цього регулювання. Тобто трансформація законодавства для задоволення потреб сьогодення є однією зі складових його ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окресленому питанню приділяли увагу, розглядаючи його з різних позицій, такі вчені, як М. Хаустова, А. Омельченко, О. Передерій, В. Колісник, І. Сівчук, Т. Артьомова, Т. Бурлай, А. Гриценко, К. Данилова, І. Малий.

Мета статті – формулювання поняття «трансформація законодавства» та викладення його основних складових, а також на основі аналізу наукових робіт вчених висвітлити приклади галузей права, в яких це явище має місце, розглянути взаємозв'язок трансформації законодавства з його ефективністю.

Основні результати дослідження. Насамперед надамо визначення трансформації законодавства – це процес зміни та оновлення нормативно-правових актів з метою відповідати новим викликам і потребам суспільства, задоволення необхідності регулювати суспільні відносини та тенденції, яких раніше не було. Така трансформація може статися через прийняття нових законів або внесення змін до існуючих нормативно-правових актів.

Говорячи про складові трансформації законодавства, треба відмітити, що вони включають такі етапи: аналіз чинного законодавства на предмет його ефективної дії у поточній суспільно-політичній та правовій дійсності; перевірка на відповідність сучасним викликам, виявлення прогалин і неузгодженостей в існуючому законодавстві; розробка нових нормативно-правових актів або розробка конкретних змін і доповнень до існуючих (яка, своєю чергою, охоплює стадії розробки концепції, обговорення з зацікавленими сторонами, написання та публікації проєкту закону), прийняття розроблених згідно з процедурою голосування проєктів нових законів або проєктів внесення змін до існуючих, сам факт голосування в парламенті, підписання президентом, оприлюднення в офіційному виданні (або аналогічні кроки для підзаконного акта).

Зрозуміло, що, говорячи про трансформацію законодавства, передусім треба розглядати зміни конституційних норм і статей законів (або створення взагалі нових законів) – оскільки це акти вищої юридичної сили та приймаються в першу чергу, а вже на їх підставі, на основі конкретизації та виконання завдань і приписів законів видаються накази, порядки, інструкції, правила, стандарти та інші похідні підзаконні нормативно-правові акти. Тож трансформація законодавства передусім проявляється в конституційній нормотворчості та законотворчості, їх тлумаченні – щоб не тільки механічно слідувати букві закону, а й його духу.

Говорячи про законодавчу трансформацію, треба відмітити, що нормативно-правовий акт є однією із форм вираження права і його джерелом у юридичному (формальному) значенні, тому

треба розглянути таке пов'язане питання, як правова трансформація. У науковій статті М. Хаустової «Правова трансформація: теоретичний аспект», де розглядається та розкривається це питання, авторка робить висновок та виокремлює такі складові правової модернізації: конституціоналізація права, тобто пріоритетний розвиток його на підставі поваги прав людини та створення системи поділу влади; поновлення та диференціація права внаслідок зміни моделі економічного розвитку; гуманізація кримінальної політики та раціоналізація виконання покарань; оптимізація судочинства; професіоналізація юридичної науки та юридичної освіти. Також зазначається, що в умовах глобалізації вирішального значення набуває виявлення й обґрунтування пріоритетів стратегії національної правової політики, правового прогнозування і правового моделювання розвитку вітчизняної правової системи [1, с. 85]

Також у цьому питанні не зайве зазначити таку наукову та експертну думку – трансформація національної правової системи в умовах глобалізації передбачає досягнення поступової уніфікації правового регулювання суспільства, що проявляється у застосуванні визначених правил, стандартів і принципів до відповідних форм соціальної взаємодії [2, с. 39].

Отже, з наведеного випливає, що трансформація законодавства є різновидом трансформації та модернізації права та його важливим проявом.

Продовжуючи розглядати конкретні напрями, приклади та прояви трансформації законодавства, треба відмітити бурхливий розвиток цифрових технологій і продуктів та стрімке їх провадження в життя кожної людини та громадянина, що зумовлює необхідність більш ґрунтовного та детального законодавчого визначення регулювання й регламентування цифрової трансформації суспільства (похідною від якої є трансформація законодавства, яке регулює цю сферу). У науковій статті «Стан та перспективи розвитку законодавства України у сфері цифрової економіки та цифрового суспільства» А. Омельченко зазначає, що дослідження стану розвитку та перспектив систематизації законодавства України у сфері цифрової трансформації дає можливість дійти висновку про його міжгалузевий, комплексний характер як щодо системи права, так і щодо системи законодавства. Перспективним напрямом розвитку законодавства України у сфері цифрової трансформації, цифрової економіки та цифрового суспільства є його кодифікація [3, с. 70].

Отже, пропонується створення кодексу, який би вичерпно охопив правовим регулюванням усі аспекти новітніх суспільних відносин, пов'язаних з цифровими технологіями.

Євроінтеграційні процеси нашої держави, зумовлені європейським вибором, майбутнім та долею України, роблять необхідною та актуальною трансформацію законодавства в цій сфері. Цю проблематику розглядає О. Передерій у статті «Тенденції трансформації законодавчих засад європейської інтеграції України на сучасному етапі», де чітко зазначає, що існуючі на теперішній час тенденції розширення законодавчих засад європейської інтеграції України слід коригувати з огляду на систему глобальних, регіональних і внутрішньодержавних політичних і правових чинників. В основу системної роботи Верховної Ради України, Президента України і Кабінету Міністрів України щодо подальшого удосконалення законодавчих засад європейської інтеграції має бути закладено два взаємопов'язаних концепти – оптимізація механізму реальної реалізації євроінтеграційних перетворень у практиці національного державного управління, а також підготовка законодавчого забезпечення подолання глобальних політичних ризиків і економічних загроз, які можуть мати місце у зв'язку з імплементацією Угоди про асоціацію з ЄС [4, с. 69].

Особливо відчутним у зазначеному контексті має стати генерування ефективного законодавства з питань урегулювання інвестиційної привабливості України та гарантування правового захисту іноземних інвестицій, адаптація національного виробничого сектору України до вимог ЄС, гармонізація національної моделі правового регулювання ринку праці з ЄС, підвищення інституційної спрямованості органів влади України втілювати Директиви ЄС. Відповідно практично зумовленим завданням національної правової доктрини є вироблення наукових пропозицій щодо подальшого розвитку законодавчих засад європейської інтеграції України і модернізації національної правової системи відповідно до прогресивних вимог і стандартів ЄС [4, с. 69].

Говорячи про конституційний аспект тлумачення норм Основного Закону при розгляді питання трансформації законодавства слід звернути увагу на думку судді Конституційного Суду України В. Колісника, викладену ним у статті «Трансформація підходів законодавця до предмета конституційно-судового провадження». Він зазначає, що трансформація підходів українського законодавця

до визначення предмета конституційно-судового провадження, по-перше, істотно розширила цей предмет, а по-друге, актуалізувала питання про можливі межі конституційно-судового провадження у контексті вимог, що викладені у зверненні до КСУ, та з огляду на ті проблеми, що можуть виникати під час розгляду ним конкретної справи, а також про тяглість його судової практики з огляду на раніше розроблені й обґрунтовані ним юридичні позиції та уточнення й істотне розширення його повноважень. Водночас нагальною видається потреба визнати за Конституційним Судом України й законодавчо встановити для нього можливість виходу за межі вимог суб'єкта звернення у разі потреби за ініціативою самого КСУ, але обов'язково із зазначенням відповідної підстави та належного обґрунтування розширення обсягу предмета конституційно-судового провадження [5, с. 66].

Щодо підзаконних актів у процесі трансформації законодавства та для наведення прикладу її необхідності треба відмітити актуальну проблему держави Україна та її народу, яка постала внаслідок повномасштабного вторгнення збройних сил РФ 24 лютого 2022 року на її терени і необхідності збройної відсічі агресору та звільнення наших окупованих територій. Для цього необхідно мати навчені та оснащені війська, при цьому зрозуміло, що однією з найважливіших складових військової справи є військова наука в поєднанні з застосуванням її ефективних розробок у практиці реальних бойових дій і прикладних аспектах збройного конфлікту. Однією з найпотужніших військових сил у світі є Північноатлантичний альянс (НАТО), який об'єднує в собі можливості, ресурси, розробки та потенціал двох десятків передових армій, збройних формувань та військових відомств Європи і США. Тому Уряд України схвалив Концепцію щодо трансформації української військової освіти відповідно до стандартів НАТО, яка є кроком до її наближення до стандартів НАТО [6].

За словами першого заступника міністра оборони України Івана Руснака, ухвалення змін до урядової постанови «Про створення єдиної системи військової освіти», яка затвердила нову редакцію Концепції трансформації системи військової освіти, необхідне для подальшої інтеграції української військової сфери в євроатлантичну. Україна тримає курс на ЄС і НАТО, а тому її військова освіта має відповідати аналогам у Європі та США. Руснак пояснює, що ця Концепція передбачає зміцнення якості, професіоналізацію Збройних Сил України, ефективну підготовку спеціалізованих кадрів [6].

На думку очільника Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України Володимира Мірненка, реалізація ухваленної Концепції дасть змогу досягти «достатньої взаємосумісності Збройних Сил України та інших складових сил оборони з відповідними структурами держав – членів НАТО, налагодити міжвідомчу координацію підготовки військових фахівців з питань оборони, безперервний освітній і професійний розвиток військових фахівців упродовж військової кар'єри» [6].

Ухвалення цієї стратегії шляхом внесення відповідних змін до урядової постанови від 15.12.1997 № 1410 «Про створення єдиної системи військової освіти» (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1490) українським Урядом та повідомлення про подію на офіційних сайтах та у ЗМІ є прикладом трансформації законодавства на актуальному напрямі державного управління в особливих умовах та реалізацію значущого суспільного запиту.

У контексті про співвідношення соціальної ефективності законодавства та на підставі викладеного треба зазначити, що трансформація законодавства може сприяти досягненню таких соціальних цілей, як забезпечення правової держави, захист прав та основоположних свобод громадян, підвищення рівня життя населення, розвиток економіки та бізнесу, забезпечення безпеки держави, захист навколишнього середовища та інших. Однак для досягнення ефективної соціальної дії законодавства необхідно не лише трансформувати законодавство, а й забезпечити його відповідну реалізацію, контроль і відповідальність за порушення закону. Таким чином, трансформація законодавства може бути важливим кроком для забезпечення ефективної соціальної дії законодавства, але не є достатньою умовою для досягнення позитивних соціальних результатів.

Отже, трансформація законодавства та ефективна соціальна дія законодавства є взаємопов'язаними поняттями, що взаємодіють і впливають одне на одне. Трансформація законодавства може сприяти досягненню соціальної ефективності законодавства, а ефективність законодавства, своєю чергою, залежить від ступеня відповідності законодавства основним принципам правової держави, таким як принцип законності, гарантії прав людини та правової впевненості громадян. Тому трансформація законодавства може бути спрямована на покращення соціальної ефективності

ті законодавства шляхом забезпечення дотримання основних принципів правової держави та задоволення соціальних потреб громадян.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що трансформація законодавства (як певний процес, який включає в себе обов'язкові та конкретні складові та послідовні етапи) відбувається на різних рівнях і у різних сферах регулювання суспільних відносин, однак передусім трансформація законодавства відбувається у тих галузях суспільства та держави, напрямах людської діяльності, виклики та запити у яких випереджають фактом свого виникнення існуюче законодавство і потребують регулювання та регламентації. Цифрові та ІТ-технології, євроінтеграційні процеси, новітнє тлумачення і розуміння Основного Закону в дусі пріоритету прав людини та громадянина, оборона країни в умовах повномасштабного військового вторгнення РФ та відсіч збройній агресії (з наступною деокупацією територій), процеси глобалізації та глибоке інтегрування України в них – це ті рушійні сили, фактори та конкретні підстави, що змушують законодавство трансформуватися і на що одночасно спрямована його трансформація.

Також треба зазначити, що покращення якості законодавства у результаті його трансформації та дієве охоплення ним пріоритетних напрямів буття міжнародних відносин, держави, суспільства і конкретної людини є чіткими маркерами та ознакою його ефективності.

Список використаних джерел

1. Хаустова М. Г. Правова трансформація: теоретичний аспект. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права*: зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова (Харків, 21 листоп. 2016 р.): у 2 ч. Харків, 2016. Ч. 1. С. 75–87. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11887/1/Haustova.pdf>
2. Сівчук І. П. Трансформація національної правової системи в контексті світової глобалізації. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*: тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.). Харків, 2020. С. 38–39. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/sivchuk/pdf
3. Омелченко А. В. Стан та перспективи розвитку законодавства України у сфері цифрової економіки та цифрового суспільства. *Київський часопис права*. 2021. № 2. С. 66–71. <https://doi.org/10.32782/klj/2021.2.11> URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/26/24>
4. Передерій О. Тенденції трансформації законодавчих засад європейської інтеграції України на сучасному етапі. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 66–70. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.11> URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/257/242>
5. Колісник В. Трансформація підходів законодавця до предмета конституційно-судового провадження. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 5. С. 59–66. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/kolisnyk_visnyk_ksu_5_2021.pdf
6. Трансформація системи військової освіти відповідає євроатлантичному курсу України, – Іван Руснак. *Судово-юридична газета*. 3 січня 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/laws/258304-transformatsiya-sistemy-voennogo-obrazovaniya-sootvetstvuet-evroatlanticheskomu-kursu-ukrainy-ivan-rusnak>

References

1. Khaustova M. H. Pravova transformatsiia: teoretychnyi aspekt. *Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava*: zb. nauk. st. za materialamy II Khark. mizhnar.-prav. chytan, prysviach. pamiati prof. M. V. Yanovskoho i V. S. Semenova, (Kharkiv, 21 lystop. 2016 r.): u 2 ch. Kharkiv, 2016. Ch. 1. S. 75–87. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11887/1/Haustova.pdf>
2. Sivchuk I. P. Transformatsiia natsionalnoi pravovoi systemy v konteksti svitovoi hlobalizatsii. *Teoretychni pytannia yurysprudentsii i problemy pravozastosuvannia: vyklyky XXI stolittia*: tezy dop. uchasyukiv III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 19 cherv. 2020 r.). Kharkiv, 2020. S. 38–39. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200619/article/view/sivchuk/pdf
3. Omelchenko A. V. Stan ta perspektyvy rozvytku zakonodavstva Ukrainy u sferi tsyfrovoy ekonomiky ta tsyfrovoho suspilstva. *Kyivskiy chasopys prava*. 2021. № 2. S. 66–71. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2021.2.11> URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/26/24>
4. Perederii O. Tendentsii transformatsii zakonodavchykh zasad yevropeiskoi intehratsii Ukrainy na suchasnomu etapi. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2020. № 1. S. 66–70. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.11>. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/257/242>

5. Kolisnyk V. Transformatsiia pidkhodiv zakonodavtsia do predmeta konstytutsiino-sudovoho provadzhennia. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. 2021. № 5. S. 59–66. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/kolisnyk_visnyk_ksu_5_2021.pdf
6. Transformatsiia systemy viiskovoi osvity vidpovidaie yevroatlantlychnomu kursu Ukrainy, – Ivan Rusnak. *Sudovo-yurydychna hazeta*. 3 Sichnia 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/laws/258304-transformatsiya-sistemy-voennogo-obrazovaniya-sootvetstvuet-evroatlantskomu-kursu-ukrainy-ivan-rusnak>

Пендюра М. М., Вадімов А. П. Трансформація законодавства України як запорука його ефективності

Останні світові та вітчизняні тенденції змін, перетворень і трансформацій у різних сферах життя суспільства, сферах людської діяльності та загалом суспільних відносинах зумовлюють необхідність прийняття, зміни та доповнення окремих актів законодавства. Це відбувається не тільки, щоб досягти регулювання в нових умовах та обставинах, а й підвищити ефективність цього регулювання. Тобто трансформація законодавства для задоволення потреб сьогодення є однією зі складових його ефективності.

У статті надано визначення поняття «трансформація законодавства», викладено його основні складові, на наведених прикладах галузей права наочно продемонстровано явище трансформації законодавства, розглянуто взаємозв'язок трансформації законодавства з його ефективністю. Зроблено висновок, що покращення якості законодавства внаслідок його трансформації та дієве охоплення ним пріоритетних напрямів буття міжнародних відносин, держави, суспільства і конкретної людини є чіткими маркерами та ознакою його ефективності.

Ключові слова: законодавство, право, закон, ефективність, трансформація, трансформація законодавства, модернізація права, конкретизація завдань і приписів законів, виконання законів, ефективність законодавства, соціальна ефективність законодавства, поняття, визначення, складові, процес.

Pendyura M. M., Vadimov A. P. Transformation of Ukrainian legislation as a guarantee of its effectiveness

The latest global and domestic trends of changes, transformations and transformations in various spheres of social life, spheres of human activity and aggregates of social relations determine the necessity of adopting, changing and supplementing individual acts of legislation in general. This happens not only to achieve the need for regulation in new conditions and circumstances, but also to increase the effectiveness of this regulation.

That is, the transformation of legislation to meet today's needs is one of the components of its effectiveness.

The purpose of the article is to provide a definition of the concept of transformation of legislation and an exposition of its main components, it is also planned, based on the scientific works of scientists, to highlight examples of branches of law in which this phenomenon occurs, to consider the relationship between the transformation of legislation and its effectiveness.

The specified problems are considered in the article and it is established that the transformation of legislation (as a certain process which includes mandatory and specific components and successive stages) takes place at different levels and spheres of regulation of social relations, but primarily the transformation of legislation takes place in those sectors of society and states, directions of human activity, challenges and requests in which, by the fact of their occurrence, precede the existing legislation and require regulation and regulation. Digital and IT technologies, European integration processes, the latest interpretation and understanding of the Basic Law in the spirit of the priority of human and citizen rights, the defense of the country in the conditions of a large-scale military invasion of the Russian Federation and the repulsion of armed aggression (with the subsequent de-occupation of territories), processes of globalization and deep integration of Ukraine into them - these are the driving forces, factors and specific reasons that force the legislation to transform and to which its transformation is directed at the same time.

The transformation of legislation can contribute to the achievement of social effectiveness of legislation, and the effectiveness of legislation in turn depends on the degree of compliance of legislation with the basic principles of the rule of law, such as the principle of legality, guarantees of human rights and legal certainty of citizens.

As for the relationship between the social effectiveness of legislation and its transformation, it should be noted that the improvement of the quality of legislation as a result of its transformation and its effective coverage of the priority areas of international relations, the state, society and a specific person are clear markers and indicators of its effectiveness.

Key words: legislation, law, law, effectiveness, transformation, transformation of legislation, modernization of law, specification of tasks and prescriptions of laws, implementation of laws, effectiveness of legislation, social effectiveness of legislation, concept, definition, components, process.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-304-308